

Een nieuwe kijk op
kunstonderwijs
KUNST IN LEREN

Met kunsteducatie kun je de nieuwsgierigheid en scheppingskracht van kinderen aanboren. Tenminste: als de kunstles vélder gaat dan het maken van standaardwerkjes. In het onderzoeksproject *Kunst in Leren* deed het lectoraat Goede Onderwijspraktijken ervaring op met nieuwe vormen van kunsteducatie.

Voormalig opleidingsdirecteur Jaap Modderman van Viaa's Educatieve Academie was de man die aan de start stond van *Kunst in Leren*. Hij had bij zijn kinderen gezien dat de eigenheid en speelsheid van leerlingen in ons onderwijs vaak eerder beperkt dan gestimuleerd wordt. Het basisonderwijs is sterk gericht op kennis en kunde, op meetbare resultaten. Voor de vorming van kinderen tot authentieke volwassenen is minder ruimte. Kon dat niet anders?

Modderman nam het initiatief om in de praktijk te onderzoeken welke rol kunstonderwijs kon spelen in deze vorming. Met drama, beeldende vorming en andere kunstvormen kun je kinderen immers prikkelen om zichzelf te ontdekken, grenzen over te

gaan en nieuwe wegen te zoeken. Zo kun je actief werken aan de persoonlijkheid en talenten van kinderen. Maar daarvoor moet er wel wat veranderen aan het kunstonderwijs in de klas.

Daarmee was het onderzoeksproject *Kunst in Leren* geboren: een zoektocht naar nieuwe vormen van kunsteducatie. Als onderzoeksmethode werd gekozen voor actieonderzoek, een aanpak die research en actie combineert. Onderzoek in de praktijk dus, met mensen uit die praktijk.

PERSOONSVORMING | Het onderzoeksproject ging in het voorjaar van 2016 van start als een samenwerking van Hogeschool Viaa en de Katholieke Pabo Zwolle. De officiële doelstelling was om te kijken hoe kunsteducatie een bijdrage kon leveren aan de persoonsvorming van leerlingen in het basisonderwijs. Dat plan werd opgeknipt in een aantal subdoelen. Eén: het ontwikkelen van een nieuw en fris onderwijsconcept voor kunstonderwijs. Twee: het ontwerpen van leerkrachtcompetenties die dit concept zou-

LUDIE GOOTJES: 'KUNST IN LEREN MOTIVEERT JE OM ZÉLF OP ONDERZOEK UIT TE GAAN'

HET ONTWERPMODEL

De spil van het onderzoeksproject *Kunst in Leren* is het ontwerpmodel voor authentieke kunsteducatie van Emiel Heijnen.

Met het ontwerpmodel van Heijnen kun je concrete lessen of projecten bedenken die starten bij het eigen initiatief en de beleving van kinderen. Volgens dit model gaat het bij authentieke kunsteducatie om drie thema's:

- de leefwereld van de leerling,
- de professionele kunst en
- de sociaal-culturele context waaruit de kunst ontstaat of waarop de kunst reageert.

In zijn model presenteert Heijnen deze thema's als cirkels die elkaar deels overlappen. Het raakvlak – het hart van de cirkel – is de plek waar je concrete projecten ontwerpt. Zo'n kunstopdracht raakt dus aan de dichtbijge leefwereld van het kind, de bredere wereld om hem heen én de professionele kunst.

den ondersteunen. Drie: het doen van pilots om dit onderwijsconcept uit te proberen en bij te schaven. Vier: het maken van een module cultuuronderwijs voor de pabo, om studenten en leerkrachten op te leiden in deze nieuwe manier van kunsteducatie. En vijf: het delen van al deze kennis met anderen. Projectleider Ludie Gootjes-Klamer hoefde gelukkig niet bij nul te beginnen. “Er lag al een prachtig ontwerpmodel van Emiel Heijnen, lector Kunsteducatie (zie kader). Met dit model kun je relatief gemakkelijk kunstlessen of -projecten ontwikkelen waarin plek is voor eigen initiatief, interesses en meningen van leerlingen. Heijnen had dit al uitgeprobeerd in het voortgezet onderwijs, met succes. Wij hebben dat gedaan in het basisonderwijs. De kern van het model is dat je de leefwereld van het kind in contact brengt met de professionele kunst én met de sociaal-culturele context waar de kunst op reageert. Zo creëer je kunstprojecten waarin van álles naar boven komt.”

MEER RUIMTE VOOR CREATIVITEIT | Arco van Diggele kan daarover meepraten. Hij is

directeur aan Het Speelwerk, een gereformeerde school voor speciaal basisonderwijs in Zwolle. Dit was een van de pilotscholen die meededen aan *Kunst in Leren*. Arco's team ging samen met studenten van Viaa en cultuuraanbieders uit Zwolle aan de slag om twee kunstprojecten op te zetten. Het model van Emiel Heijnen was daarbij het uitgangspunt. In het eerste project stond de vraag centraal hoe je een vluchteling kon verwelkomen in Nederland. In het tweede project draaide het om de vraag hoe je een ander ervan kunt overtuigen dat je dingen kunt hergebruiken.

“Op onze school hadden we al wel talentmiddagen waar leerlingen konden kiezen uit een aanbod aan workshops”, vertelt Arco. “Die werden gegeven door kunstvakdocenten, met hulp van ons team en ouders. We vonden zelf dat we daarmee best goed bezig waren. Kinderen leerden bijvoorbeeld graffiti spuiten, naaien, judo en dans. Maar tijdens de pilot van *Kunst in Leren* zagen we dat we nog véél meer ruimte konden maken voor de eigen creativiteit en verbeeldingskracht van leerlingen.”

ARCO VAN DIGGELE: 'WE KUNNEN VEEL MEER RUIMTE MAKEN VOOR DE VERBEELDINGSKRACHT'

VORMEND PROCES | Als voorbeeld noemt Arco het project rond de vluchtelingen: "In dat project mochten leerlingen helemaal zélf bedenken hoe ze een vluchteling wilden verwelkomen, of dat nu via muziek, dans, theater of wat dan ook was. Dus niet een dans áánleren, maar er zelf één bedenken. En ook bedenken hoe je je boodschap kunt overbrengen. Dat is een proces van beginnen, uitproberen, bijstellen, nieuwe ideeën opdoen, en weer aanpassen. De leerlingen werden daarin begeleid door de leerkracht en door een kunstenaar, maar kregen alle vrijheid. Die manier van werken is zó vormend. Onze leerkrachten waren onder de indruk van datgene waar kinderen mee kwamen: hun verbeelding, de samenwerking en het resultaat."

Datzelfde zag Ludie ook op andere pilot-scholen gebeuren. "Soms raakte het docenten echt dat kinderen die zich anders amper lieten zien, nu opeens de mooiste dingen maakten. Als je leerlingen de vrijheid geeft, sta je verbaasd van wat ze kunnen. Ze zijn vaak heel gemotiveerd als ze zelf mogen bepalen wat ze willen maken." De studenten die het keuzeprofiel Kunstzinnige Oriëntatie aan de pabo volgen, merken dat ook (zie kader). Ludie: "Deze studenten gebruiken het ontwerpmodel van Heijnen

om een kunstproject te ontwerpen en uit te voeren. Een studente vroeg de leerlingen bijvoorbeeld om een bijbelverhaal te vertellen zonder woorden. Ze was helemaal verrast dat kinderen binnen de kortste keren een complete film of een toneelstuk maken. Kinderen ontdekken dat ze een bron in zich hebben die ze kunnen gebruiken om iets nieuws te creëren."

HET EFFECT VAN ACTIEONDERZOEK |

Tijdens de pilots op de vier scholen onderzocht het lectoraat hoe leerlingen, studenten en docenten reageerden op deze nieuwe vorm van kunstonderwijs. De kinderen op de basisscholen bleken heel enthousiast en gemotiveerd om op deze manier te werken. Ze zagen ook zelf dat het resultaat opleverde: dat ze mooie dingen maakten en zich ontwikkelden. Ze leerden veel over kunst en ontdekten dat kunst zoveel méér is. Studenten en docenten waren vaak onder de indruk van wat er gebeurde en ervoeren de meerwaarde van deze manier van werken. Tegelijk vonden ze het soms lastig om met het ontwerpmodel van Emiel Heijnen te werken. Vooral de vraag hoe je in een project goed aansluit bij de wereld van de kunst(enaar) kwam vaker terug.

KUNST IN DE KLAS

Een van de opbrengsten van het onderzoeksproject is het profiel **Kunstzinnige Oriëntatie**. Pabostudenten die dit profiel kiezen, ontwikkelen voor hun meesterproef een kunstzinnig onderwijsleerarrangement. Zoals studente Deborah Langelier.

Met veertien leerlingen van Prisma, een basisschool voor speciaal onderwijs in Kampen, werkte Deborah aan een kunstproject over recycling. Ze gebruikte het ontwerpmodel van Heijnen om het project te ontwikkelen. De kinderen leerden eerst meer over de impact van afval op onze wereld. Daarna ontdekten ze – aan de hand van voorbeelden van kunstenaars – welke kunstzinnige mogelijkheden je allemaal met afval hebt. En uiteindelijk mochten ze zelf aan het werk met de opdracht: ‘Hoe kunnen we afval opnieuw gebruiken?’

De leerlingen gingen in groepjes van vier of vijf aan de slag. Dat resulteerde in allerlei mooie initiatieven. “Eén groep bedacht bijvoorbeeld een muziekschool”, vertelt Deborah. “De ene leerling maakte dan de instrumenten, terwijl de andere de kleding voor de band maakte en weer een ander de muziek schreef. Iedereen kon doen waar hij of zij goed in was. Af en toe gaf ik een tip, zodat ze groeiden in hun vaardigheden.”

Leerlingen haalden ook afval van buiten voor hun kunstwerken. “Ze waren verbaasd over al het afval buiten. Ze bedachten ideeën om het te scheiden en ze ontdekten wat je er voor moois van kunt maken.”

Het viel Deborah en de kinderen zelf op dat ze tot veel meer in staat waren dan gedacht. “Ik werd positief verrast door hun vindingrijkheid. Ik heb nooit volledig durven vertrouwen op het eigen kunnen van de leerlingen, maar tijdens deze vrije projecten word je daar gewoon toe gedwongen. Het is bijzonder om te zien wat voor leerklimaat er dan in de klas ontstaat. Die stralende koppies hoop ik nog vaak te zien.”

Vanaf 2020 is het profiel Kunstzinnige Oriëntatie ook te volgen voor leerkrachten basisonderwijs. Voor info: I.gootjes@viaa.nl.

KUNST IN LEREN

Een onderzoek van het lectoraat Goede Onderwijspraktijken (Viaa) en Katholieke Pabo Zwolle

OPDRACHTGEVER

Radiant Lerarenopleidingen

PROJECTLEIDER

Ludie Gootjes-Klamer (Viaa)

Op basis van de uitslagen heeft onderzoeker Marjon Buning, een studente van ArtEZ, een toelichting bij het ontwerpmodel van Heijnen geschreven. Dat helpt docenten en studenten om heel praktisch met het model aan de slag te gaan en zelf kunstlessen en -projecten te ontwerpen.

IN ONDERWIJS EN WERKVELD |

Viaa heeft de theorie van Emiel Heijnen en de ervaringen van de pilots verwerkt in het praktijkboek *Kunst in Leren*. Met dit werkboek kunnen pabo-opleidingen en basisscholen zelf aan de slag met deze vorm van kunstonderwijs. In het boek is ook aandacht voor de theorieën van pedagoog Gert Biesta, wiens ideeën een goede basis vormen voor authentiek kunstonderwijs. Zelf gebruikt Viaa het werkboek in het profiel Kunstzinnige Oriëntatie, dat tijdens *Kunst in Leren* ontwikkeld is.

Daarnaast delen Ludie en anderen de *best practices* uit het project met collega's uit het werkveld. Tijdens workshops voor onder meer Radiant Lerarenopleidingen (pabo-docenten) en voor Rijnbrink (cultuuraanbieders en Interne Cultuur Coördinatoren) was er veel interesse voor *Kunst in Leren*. “Het mooie van dit onderzoeksproject is dat de uitkomsten meteen toepasbaar zijn”, vindt Ludie. “Het praktijkboek zet je aan om zélf op onderzoek uit te gaan. Om kunstprojecten te ontwikkelen, daarvan te leren, dingen aan te passen, en weer nieuwe projecten op te zetten. Het levert betekenisvolle lessen op die vormend zijn voor kinderen.”

***Kunst in Leren* is te bestellen op viaa.nl/webshop (klik op ‘artikelen’).**